

Från redaktionen

Det är nu mer än tio år sedan *Kvinnovetenskaplig tidskrift* för första gången gjorde en samlad presentation av den då tämligen nya mansforskningen genom två temanummer (1992:4 och 1993:1). I dessa fanns bl a bidrag från tidiga pionjärer som pedagogen Lars Jalmert och psykologen Margot Bengtsson. I en artikel presenterade Christina Florin och Ulla Johansson sin historiska studie över 1800-talets borgerliga mansideal i läroverken, en annan var John Gillis radikala omtolkning av faderskapets historia. I Jalmerts och Bengtssons artiklar finns referenser till den internationellt framväxande mansforskningen, men annars kännetecknas snarast artiklarna av en begynnande problematisering av manlighet utifrån ett mer traditionellt genus- eller kvinnoperspektiv. Ingenting märkligt eftersom det framför allt är där som en kritisk forskning om män och manligheter har sitt ursprung. Kvinnoforskningens maktkritiska perspektiv och undersökningar av kvinnors villkor och föreställningar om kvinnlighet ledde med tiden till att också manlighet problematiserades och blev ett forskningsområde. Homosexualitetsforskning-

en bidrog även till att dra fram den vita heterosexuella medelklassmanligheten ur de mörka vrånas självklarheter.

Som mansforskningens största hinder lokaliserar Jalmert i sin artikel likgiltigheten inom den manliga forskarvärlden för ett kritiskt könsperspektiv. Man kan så här drygt tio år senare konstatera att situationen idag ser anorlunda ut, även om mansforskningen knappast blivit allmänt accepterad ”i den manliga forskarvärlden”. Det gäller inte heller genusforskningen generellt. Olika former av kritiska perspektiv på kön finns numera i alla fall institutionellt förankrade på universiteten i form av tjänster, grundkurser, forskarutbildningar och forskning. Även om detta ännu i liten utsträckning innefattar mansforskning uppfattas den ändå av de flesta som en accepterad del av genusforskningen. Likgiltighet är knappast längre varken genus- eller mansforskningens största hinder. Inte minst visar det stora antalet årligen publicerade avhandlingar och andra studier ur olika genusperspektiv att många unga forskare ser dessa som både intressanta och angelägna att utveckla.

I forskning om män och manligheter framstår detta tydligt. Under hela 1990-talet publicerades sammanlagt ett tiotal svenska doktorsavhandlingar och monografier, vilka huvudsakligen kan klassificeras som mansforskning – gränserna är flytande till andra ämnen och framförallt till annan genus-, queer- och homosexualitetsforskning. Detta decennium kan i efterhand beskrivas som en genombrottstid. Enbart under 2000-talets första år har emellertid nära dubbelt så många titlar publicerats om män och maskuliniteter. Går vi till den internationella mansforskningen handlar det om en veritabel explosion!

De som först började granska manligheten ur ett kritiskt könsperspektiv var sociologer och etnologer. Inom dessa ämnen genomförs fortfarande omfattande mansforskning och som numera även inbegriper områden utanför Västvärlden som Japan, Kina, Sydafrika och Latinamerika. Även de historiska studierna innefattar för varje år allt fler historiska epoker och områden. Inom estetiska discipliner som litteratur-, film-, konst- och musikvetenskap finns forskning som fokuserar på eller inbegriper kritiska undersökningar av manlighet. En könsmedveten tvärvetenskaplig forskning om relationen mellan manlighet och hälsa är under utveckling. Studier av män och manlighet ur ett kritiskt, könsmedvetet perspektiv produceras idag i en rad olika ämnen och ur skilda perspektiv.

Samtidigt som mansforskning etablerat sig som ett eget fält med vissa dominerande perspektiv råder det långt ifrån någon konsensus om forskningens status, inriktning eller förhållande till annan genusforskning. Utgångspunkten i och förankringen i feministisk teoribildning är för de flesta självklar, men olika starkt poängterad. En del forskare pläderar för att mansforskningen måste utveckla en

viss teoretisk självständighet för att på ett substantiellt sätt kunna bidra till utforskandet av könets betydelse. Andra uppfattar snarare mansforskningen som en pendang till kvinno- och genusforskning och ser dess berättigande enbart i relation till att dess kunskapsproduktion och praktik bidrar till att begränsa manlig makt och öka kvinnors. De som går längst förhåller sig ofta avvisande till själva termen "mansforskning" och betraktar hellre sig själva som genus- eller relationsforskare. Det finns även de som av andra orsaker inte vill beskriva sig som mansforskare, antingen för att identifikationen med en viss disciplin uppfattas som mer väsentlig, eller på grund av ideologiska eller teoretiska invändningar. Dessa skillnader avspeglas i de beteckningar som använts för att beskriva mansforskningen: ska det kallas mansforskning eller kritisk mansforskning, forskning om män eller manligheter eller eventuellt båda delarna samtidigt? Internationellt har så olika termer som "men's studies", "critical studies on men", "science of masculinity" och "discourses on men and masculinities" använts. Dessa diskussioner kan kanske uppfattas som hårklyverier, men de avspeglar delvis skilda positioner i förhållande till feminism och annan genusforskning exempelvis huruvida mäns konkreta och kanske motsägelsefulla praktiker eller deras övergripande maktposition som grupp skall bilda utgångspunkt. Liksom inom genusforskningen generellt finns skillnader i hur hög grad könsmissa skillnader skall förstås som kulturellt präglade eller delvis konstitutionella (även om renodlat biologiska positioner knappast förekommer inom denna humanistiskt- och samhällsvetenskapligt förankrade forskning). Det samma gäller i hur hög grad just de specifika köns- eller genusaspekterna är bestämmande i olika sammanhang, eller om deras betydelse

ibland skall sidoställas eller rent av underordnas faktorer som klass, etnicitet, ålder, sexuell läggning etc.

Mansforskningen har likväl hittills klart dominerats av det perspektiv som förknippas med den australiensiske sociologen Robert Connell. Med utgångspunkt i feministisk teori har Connell utvecklat en teori om ett flertal samtidigt existerande och hierarkiskt ordnade manligheter. I varje givet samhälle finns en dominerande hegemonisk maskulinitet, medan andra former av underordnade eller marginaliserade manligheter, alternativt mindre mäktiga men ändå patriarkalt sinnade manligheter (ibland i motsatsställning till varandra), står i olika slags intrikata och föränderliga relationer till varandra. Förenklat implicerar Connells teori att män som grupp alltid är överordnade kvinnor, men att vissa män samtidigt är överordnade andra män. Manligheter måste förstås i pluralis och är i detta perspektiv historiskt framväxta och socialt konstituerade, både i relation till varandra och till kvinnor. Den ”connellska” teoretiseringen över hur manlighet skall förstås har fått mycket stort inflytande över både den internationella och svenska forskningen. Flertalet studier och avhandlingar gör antingen bruk av Connells analysverktyg eller förhåller sig på något annat sätt aktivt till hans arbeten, med undantag för merparten historisk och litteraturvetenskaplig forskning om män och manlighet. Connells inflytande har blivit så påtagligt att flera forskare har börjat tala om att teorin om hegemonisk maskulinitet har fått hegemoni över mansforskningen! Det är bl a den situationen som präglar forskning om män och maskuliniteter idag och även avspeglas i bidragen till detta temanummer av *Kvt*.

En av de internationellt framträdande inom mansforskningen är den engelske socio-

logen Victor Seidler som publicerat flera böcker på området. I mars 2003 var Seidler inbjuden som huvudtalare på ett seminarium, arrangerat av Nationella sekretariatet för genusforskning i Göteborg. Detta anförande har han bearbetat till en artikel som här publiceras i svensk översättning. Texten präglas av sin ursprungsform som muntligt anförande, i vilken Seidler diskuterar en rad skiftande företeelser, som exempelvis det då ytterst kritiska världsläget med ett annalkande men ännu inte påbörjat krig i Irak, manlighetens betydelse i ett globalt perspektiv och dess skiftande former, generationserfarenhetens betydelse och mansforskningens framväxt och relation till feminismen.

Seidler hör till de som förhåller sig kritisk till Connells teoretiska ramverk. Han menar att Connells strukturella teori är alltför fastlåst i ett implicit radikal-feministiskt perspektiv på mäns överordnade maktposition för kunna fånga och beskriva generationsmässiga och kulturella variationer i mäns erfarenheter. Inte minst saknas enligt Seidler ett erkännande av de motsägelsefulla och skiftande erfarenheter pojkar och män gör på en emotionell och kroppslig nivå. Resultatet blir alltför lätt ett förnekande av det pris som även män betalar för att inordnas i de könsmässiga maktordningar som dominerar, liksom en brist på nyanser i beskrivningen av könsrelationer och identiteter. Även fenomenet makt beskrivs enligt Seidler alltför enkelspårigt och platt hos Connell och hans efterföljare eftersom man i ringa grad tar hänsyn till de komplexa relationer som råder mellan det personliga och det sociala, mellan känslor och samhälleliga maktstrukturer. En springande punkt i Seidlers i kritik mot den connellska förståelsen av män och manlig överordning är att den inte lämnar något egentligt utrymme för att män själva

ramarna för förståelsen av nordiska män idag genom att laborera med olika begrepp som använts i framför allt nordisk mansforskning, som exempelvis begreppsparet manlig-omanlig, rädslan att falla, social imagination, mäns livssammanhang och dubbla berättarrum. De diskuterar möjliga analytiska ingångar för att fånga komplexiteten i moderna könsrelationer där exempelvis verklighetens praxis och människors beskrivning av densamma inte nödvändigtvis sammanfaller. Aarseth och Olsen menar att vi som forskare saknar begreppsliga redskap för att se eller förstå de sociala förändringar som faktiskt har skett i många mäns familje- och arbetssammanhang under de senaste decennierna i Norden. Även om mycket återstår när det gäller jämställdheten mellan män och kvinnor är situationen idag annorlunda än vad den var för bara en eller ett par generationer sedan. Riktat vi sökarljuset mot andra delar av världen framträder detta än tydligare. I artikeln försöker de utveckla perspektiv och teoretiska verktyg för att greppa dessa processer, ett arbete som utvecklats inom ramen för det pågående samnordiska forskningsprojektet "Välfärd, maskulinitet och social innovation".

skulle kunna förändra de positioner och köns-mässiga relationer de ingår i. Om män som grupp alltid är överordnade kvinnor och i olika avseenden tjänar på det, samtidigt som de har allt att förlora på en förändring, hur skall vi då kunna förvänta oss att män, annat än i undantagsfall, vänder sig mot könsmässigt grundade orättvisor eller förändras i en positiv riktning?

Det är bl a den begränsningen i Connells universalistiska teori som Helene Aarseth och Bente Olsens utmanar i sin teoretiskt nydanande artikel. Utan att ta avstånd från Connells teori försöker de vidga de teoretiska

En liknande teoretisk ingång har Marie Nordberg i sin artikel, inriktad på själva de begreppsliga grundvalar vi använder för att förstå könsmässiga identiteter och sociala förändringar i dessa. Utifrån ett poststrukturalistiskt och queerinspirerat perspektiv proble-

matiserar Nordberg den underförstådda förbindelsen mellan män och maskulinitet som dominerar inom såväl nordisk som internationell mansforskning. Genom att använda begreppen kvinnlig maskulinitet ("female masculinity") och manlig feminitet ("male femininity"), och fokusera på hur feminitet och maskulinitet materialiseras och används av både män som kvinnor i deras identitetskonstruktioner, antas att mer komplexa förståelser av genus kan bli möjliga vilka samtidigt delvis överskrider den underliggande könsdikotomin. I framställningen diskuteras könsmässig flexibilitet i relation till senmoderitetens arbetsmarknad och möjliga nya, mer dolda könshierarkier med exempel från en studie av män i traditionellt kvinnliga yrken.

Ett genomgående mönster i de flesta bidragen till detta temanummer av *Kvt* är ambitionen att nyansera och komplicera tidigare forsknings ofta mer enkla och ibland schablonartade beskrivningar av män och manligheter. I Susanne Anderssons studie av hur genus konstrueras i två närpolisorganisationer lyfts exempelvis ålderns betydelse fram som en högst relevant faktor att ta hänsyn till vid studiet av män och manlighet. Andersson tar sin utgångspunkt i att genus är en social konstruktion, men fokuserar på hur genus uttrycks och framförs ("doing gender"). Inom närpolisen delar männen in varandra i olika ålderskategorier (unga, medelålders och äldre män), vilka står i skilda relationer till status och auktoritet. Slutresultatet av dessa genusskapande processer blir en uppdelning mellan en dominerande hegemonisk manlighet och en marginaliserad, degraderad omanlighetskategori. Lika lite som kvinnor kan betraktas som en enhetlig kategori differentieras män och här synliggörs variationer.

Det av historikern Jonas Liliequist ursprungligen lanserade omanlighetsbegreppet har fått spridning inom nordisk forskning – omanlighetsbegreppet har setts som användbart för att fånga de processer som är verk samma när olika manlighetsformer konstitueras och hierarkiseras. Anders Ottosson beskriver genom ett liknande analytiskt begrepp – avmaskulinisering – en intressant historisk förändring i sjukgymnastyrkets genuskodning. Om andra studier genomförts av hur tidigare mansdominerade yrken har feminiserats eller kvinnoyrken maskuliniserats, skildrar Ottosson en något annorlunda process. Ett ursprungligen mansdominerat och manligt kodat yrke berövas successivt sin manliga statusställning associerad med autonomi och vetenskaplighet. Genom makt- och statusstrider mellan olika grupper av män (gymnaster och läkare), blir det slutligen "ett kvinnligt arbete på läkarvetenskapens bakgård". Denna process kan givetvis beskrivas som en feminisering, men denna utvecklig föregicks enligt Ottosson av en process av avmaskulinisering.

Utifrån ett feministiskt och queerteoretiskt perspektiv diskuterar Sven Hansell den kritiska gestaltning av traditionell hegemonisk manlighet som återfinns i Lukas Moodyssons konstnärsskap. Genom en känslig analys av Moodyssons filmer visar Hansell både på våldet och maktfullkomligheten i de manlighetsformer som män där förkroppsligar, men pekar även på motsägelser. Genom att kritiskt granska de implicita könsnormer människor ofta omedvetet anammar och lever ställer Moodyssons politiskt medvetna filmskapande enligt Hansell oss alla inför ett moraliskt val, att att själva ta ansvar för våra handlingar och undvika att beskära andra människors frihet.

Etnologerna Rebecka Lennartsson och Anna Ljung presenterar ett gemensamt, nyligen påbörjat forskningsprojekt där de utifrån ett kulturellt perspektiv undersöker samtida konstruktioner av manlighet hos män som arbetar eller söker hjälp på olika kriscentra för män. Ljung fokuserar på krisrådgivning för män i samband med skilsmässor, medan Lennartsson granskar diskussioner om och självsynen hos män som köper sex av prostituerade. De diskuterar bl a om det är relevant att idag tala om en manlighetens kris, samt huruvida det existerar en asymmetri mellan kulturella konstruktioner av manlighet och mäns personliga erfarenheter. Den historiskt sett radikala omkastningen i synen på mäns köp av sexuella tjänster i och med den nyligen genomförda kriminalisering diskuteras i relation till förskjutningar i hur relationerna mellan kön, makt och sexualitet organiseras i dagens samhälle. De pläderar för behovet av ett fenomenologiskt perspektiv som fångar mäns personliga erfarenheter, vid sidan av mer strukturellt inriktade teorier på maskulinitet å la Connell.

Mansforskningen i Norden har vuxit fram genom ett nära och kontinuerligt samarbete mellan forskare i de olika länderna. Men om vi svenskar utan större problem kan följa vad våra norska och danska kollegor skriver är vi som regel alltför språkligt handikappade i förhållande till vår närmaste granne i öst, Finland, för att kunna ta del av vad som sker där. Av den anledningen har vi bett Johanna Lammi-Taskula presentera en översikt över den finska mansforskningen. I likhet med andra nummer av *Kvt* avslutas detta temanummer med recensioner, denna gång dock uteslutande med inriktning på nyare genusforskning om män och manligheter.

Vår ambition med detta temanummer har varit att spegla bredden i ämnen, inriktningar och perspektiv inom dagens kritiska mansforskning, liksom att fånga upp några av de aktuella teoretiska diskussioner som förs. För den som är intresserad av ytterligare bekantskap med den mångfald och vitalitet som präglar samtida mansforskning hänvisar vi även till den konferensrapport som nyligen publicerats av Nationella sekretariatet för genusforskning från dess seminarium i Göteborg våren 2003.

Claes Ekenstam & Marie Nordberg
temaredaktörer

